

A Trillion-dollar Business Case

Duurzame economie het hart van het regeerakkoord 2017-2021

juni 2016

Waarom een duurzame economie?

Klimaatverandering. Uitputting van natuurlijke hulpbronnen. Afname van biodiversiteit. We staan voor grote maatschappelijke uitdagingen. Niets doen heeft grote negatieve gevolgen voor de economie, onze internationale concurrentiepositie, de werkgelegenheid, onze pensioenen en de leefbaarheid van onze omgeving. En ook al vragen oplossingen om aanzienlijke investeringen: langer wachten met maatregelen drijft de uiteindelijke kosten verder op^{1 2 3}.

Nederland heeft een stevige nieuwe koers nodig in het belang van de economie, de werkgelegenheid en onze concurrentiepositie. Een nieuwe economische orde, gebaseerd op duurzame – in de toekomst houdbare – principes. Dat besef klinkt door in het Klimaatakkoord van Parijs, de stappen die de overheid zet op weg naar duurzame economische groei (ook wel ‘groene groei’⁴ genaamd) en inspanningen van het bedrijfsleven dat werkt aan de ontwikkeling van CO₂-neutrale en circulaire businessmodellen.

Hoopvolle ontwikkelingen, die enorme kansen bieden voor Nederland én voor onze rol internationaal. Alleen: het gaat niet snel genoeg. Met name de komende kabinetsperiode is cruciaal, willen we echt een forse versnelling van toekomstbestendige economische groei bewerkstelligen. Het is zaak nú de nieuwe economie een stevige impuls te geven en de oude economie verantwoord uit te faseren.

In dit regeerperspectief beschrijven wij daarom wat de komende jaren nodig is om het langetermijnverdienvermogen van de ‘BV Nederland’ te versterken, sociale waarde te creëren en grote besparingen te realiseren op de maatschappelijk kosten om ecologische schade te repareren⁵. De urgentie is hoog. Maar bovenal is de economische potentie enorm! Niet voor niets spreekt Marga Hoek, CEO van De Groene Zaak, over een ‘Trillion-dollar Business Case’.⁶

Hoe is dit regeerperspectief opgebouwd?

In dit regeerperspectief beschrijven we vier pijlers die noodzakelijk zijn voor een toekomstvast verdienvermogen van Nederland, te weten:

1. Een krachtig, op duurzaamheid gestoeld innovatiebeleid dat een positieve invloed heeft op de Nederlandse economie en de positie van Nederland als exportland;
2. Een slimmer belastingstelsel dat bovengenoemde transitie stimuleert, werkgelegenheid bevordert en de vervuiler laat betalen;
3. Een goede borging van de afspraken in het Klimaatakkoord en een ambitieus energiebeleid;
4. Een fundamentele keuze voor een circulaire economie.

Via deze vier pijlers kunnen ook andere (urgente) duurzaamheidsopgaven worden geadresseerd zoals biodiversiteit, bodemkwaliteit, bebossing, schoon water, schone lucht en duurzame voeding.

¹ [Tijd voor transitie](#) (DNB, maart 2016)

² [The cost of inaction: recognising the value at risk from climate change](#) (The Economist Intelligence Unit, 2015)

³ [Energy Darwinism II: Why a Low Carbon Future Doesn't Have to Cost the Earth](#) (Citigroup, August 2015)

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-economie/inhoud/groene-groei>

⁵ Seizing the global opportunity – Partnerships for better growth and a better climate (The 2015 New Climate Economy Report); ook bekend als ‘Rapport Calderon’

⁶ http://www.huffingtonpost.com/ian-patton/business-as-a-force-for-g_b_9484866.html

De eerste pijler: een krachtig, op duurzaamheid gestoeld innovatiebeleid

Willen we een nieuwe duurzame economie opbouwen en uitbouwen, dan zullen ondernemers alternatieve businessmodellen moeten ontwikkelen en zo snel mogelijk moeten omschakelen naar bedrijfsprocessen, producten en diensten die CO₂-neutraal en grondstof-behoudend zijn. Nederland heeft innovatiebeleid nodig dat deze vorm van ondernemerschap maximaal stimuleert en opschaling van duurzame innovaties versnelt. Dat vraagt om een herijking van het huidige innovatiebeleid van de overheid.

1. Pas het topsectorenbeleid aan

Om alle duurzame innovatiekansen te benutten moet de focus van het topsectorenbeleid verschuiven van innovaties in bestaande sectoren met gevestigde instanties, naar innovaties (cross sectoraal) die een positieve impact hebben op urgente maatschappelijke vraagstukken (Sustainable Development Goals). Het mes snijdt daarbij aan twee kanten omdat een dergelijke focus ook exportkansen biedt via nieuwe coalities van bestaande en startende ondernemers⁷, kennisinstututen en internationale partners.

2. Versterk de financieringsmogelijkheden

Bij duurzame innovaties worden meer dan alleen de financiële doelen van de ondernemer gediend. Deze maatschappelijke meerwaarde wordt door de financiële sector echter niet (h)erkend als aantrekkelijk, omdat externe kosten en opbrengsten niet in de business case worden geïnternaliseerd. Daarnaast is de kapitaalintensiteit van duurzame innovatie vaak hoger dan bij generieke innovatie en is er sprake van langere terugverdientijden. Ook is er een gebrek aan kennis over duurzame innovaties bij kapitaalverschaffers, waardoor risico's vaak te hoog worden ingeschat. Dat alles maakt dat voor het ontwikkelen en markt-klaar maken van duurzame innovaties in ons land vaak moeilijk financiering is te vinden. Met een slimmer belastingstelsel, overheidsgaranties voor duurzame investeringen (garantiefonds) en het mobiliseren van durfkapitaal voor duurzame innovatie kunnen deze obstakels worden overwonnen.

Ook vanuit het perspectief van de Sustainable Development Goals (SDG's) kan het Nederlandse bedrijfsleven (incl. de financiële sector) de vruchten plukken van een vooruitstrevend Nederlands innovatiebeleid. De export van kennis en technologie kan het behalen van de doelen en de opbouw van duurzame economieën in ontwikkelingslanden versnellen. Internationale opschaling van Nederlandse innovaties is een enorme economische driver voor een krachtig Nederland in een nieuwe wereldeconomie. Die kans mogen we niet missen.

De tweede pijler: een slimmer belastingstelsel

Een duurzame economie kan niet zonder een herziening van het belastingstelsel. Het huidige belastingstelsel is niet geschikt voor duurzame economische groei. Doordat arbeid duur is en grootvervuilers laag worden belast, wordt het bedrijfsleven beperkt in het toepassen van duurzame innovaties en in het creëren van inclusieve werkgelegenheid. Het is nodig én mogelijk om in de komende kabinetsperiode een belastingstelsel te ontwerpen en (deels) te implementeren dat niet alleen robuust is, maar ook de vervuiler laat betalen, externe kosten internaliseert en innovatie en werkgelegenheid stimuleert.

Het principe van belastingverschuiving. Bron: Ex'tax, www.ex-tax.nl

Door een belastingverschuiving van arbeid naar primaire grondstoffen, energie en mobiliteit wordt inzet van arbeid gestimuleerd en het gebruik van primaire grondstoffen en fossiele brandstoffen ontmoedigd. Dit kan met eenvoudige maatregelen en met behoud van inkomsten voor het rijk. Het Ministerie van Financiën beveelt

⁷ <https://www.startupdelta.org/>; ook de StartupDelta o.l.v. Neelie Kroes kan bijdragen aan een duurzamer Nederland.

bijvoorbeeld zelf een adequate beprijzing van CO₂ aan⁸ – een goede illustratie van een combinatie van de juiste prikkel én inkomsten voor het rijk. Verschuiving van de grondslag biedt ook alternatieve inkomstenbronnen ter vervanging van de teruglopende rijksinkomsten vanuit de fossiele sector (€40 miljard per jaar, Rli 2015).

Het rapport 'New era. New plan'⁹ van Ex'tax (met Deloitte, EY, KPMG en PwC) geeft aan hoe een gefaseerde belastingverschuiving van arbeid naar grondstoffen in Nederland ingericht kan worden zonder verlaging van de inkomsten voor de staatskas. Deze verschuiving kan een miljoen banen opleveren.

In het rapport 'Verschuivingen Energiebelasting' van CE Delft¹⁰ en het Manifest 'Toekomstbestendig belastingstelsel'¹¹ worden diverse suggesties gedaan voor belastingmaatregelen die nu al kunnen worden ingevoerd en die bijdragen aan toekomstbestendige economische groei. We noemen de volgende concrete aanbevelingen:

- Verhoog de energiebelasting op gas naar het niveau van die op elektriciteit;
- Trek fiscale voordelen van vrachtverkeer gelijk met de ons omliggende landen;
- Voer een CO₂-heffing in (zoals het VK en Frankrijk); en
- Stel kleinverbruikers vrij van belasting voor 'eigen' (in eigendom) opgewekte en gebruikte duurzame energie.

Economen met diverse politieke achtergronden noemen een dergelijke belastingherziening een 'economische no-brainer'. Ook veel internationale instituten, waaronder de Europese Commissie, het Europees Parlement, OECD, ILO, IMF en WBCSD hebben hun steun uitgesproken voor zo'n belastinghervorming¹². Uit onderzoeken van de IAO (ILO), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en TNO blijkt dat beleid gericht op energiebesparing en een circulaire economie veel banen zal opleveren¹³.

De derde pijler: een goede borging van de afspraken neergelegd in het Klimaatakkoord

Het Klimaatakkoord van Parijs, het Energieakkoord en de Klimaatzaak zijn duidelijke signalen dat de transitie naar een koolstofvrije economie *evident* is. Parijs formuleerde een scherpe doelstelling: een wereldwijde temperatuurstijging van 'well below' 2°C, en het leveren van inspanningen om deze te beperken tot 1,5°C. Voor ontwikkelde landen betekent dit realistisch gezien dat op korte termijn een sterke daling van het gebruik van fossiele brandstoffen moet worden ingezet. Dit heeft de vraag óf er een transitie naar een duurzaam energiesysteem nodig is verschoven naar de vraag hóe deze transitie gerealiseerd moet worden¹⁴.

Voor de 2°C-doelstelling moet de emissie van broeikasgassen in 2050 zo'n 80% tot 95% lager zijn dan in 1990¹⁵. Deze transitie vraagt ook van Nederland een maximale inspanning, die tegelijkertijd veel kansen biedt. De financiële baten van het aanpakken van klimaatverandering zijn namelijk hoger dan de kosten, nog los van additionele gunstige milieueffecten¹⁶. Zorgvuldig omgaan met de risico's en kosten van de transitie (koolstofzeepbel, afbouw fossiele sector, investeren in innovatie etc.) hoort daar ook bij. Bedrijven anticiperen al, maar vragen ook om duidelijkheid en consistentie, zodat er level playing field ontstaat.

⁸ [Rapport IBO Kostenefficiëntie CO₂ reductiemaatregelen](#) (Ministerie van Financiën, april 2016)

⁹ [New era. New plan. Fiscal reforms for an inclusive, circular economy](#) (Ex'tax, 2014)

¹⁰ Verschuivingen Energiebelasting (CE Delft, 2015)

¹¹ Manifest Een toekomstbestendig belastingstelsel (De Groene Zaak, e.a. 2015)

¹² [New era. New plan. Fiscal reforms for an inclusive, circular economy](#) (Ex'tax, 2014)

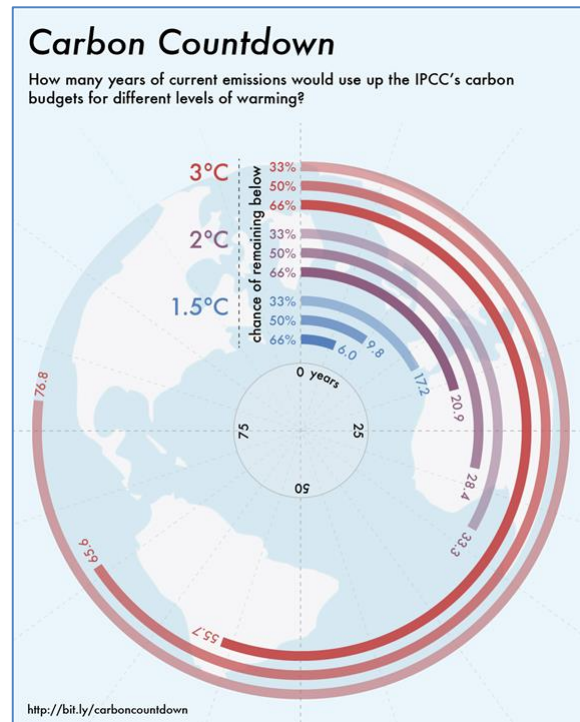
¹³ [Working towards Sustainable Development: Opportunities for decent work and social inclusion in a green economy](#) (ILO, 2012) & [Kansen voor de circulaire economie in Nederland](#) (TNO, 2013)

¹⁴ [Tijd voor transitie](#) (DNB, maart 2016)

¹⁵ [Rijk zonder CO₂, naar een duurzame energievoorziening in 2050](#) (Raad voor leefomgeving en infrastructuur, 2015)

¹⁶ [Energy Darwinism II: Why a Low Carbon Future Doesn't Have to Cost the Earth](#) (Citigroup, August 2015)

Borging van klimaatbeleid en een stabiele, langetermijnfocus – langer dan één regeerperiode – zijn belangrijk om de klimaatdoelen te halen en om investeerders, ondernemers en burgers te mobiliseren. Met heldere langetermijndoelen en resultaatafspraken over CO₂-reductie, krijgen zij zekerheid over de context waarin zij hun besluiten nemen en investeringen doen. En investeringen zijn noodzakelijk; zo is voor het energieneutraal maken van de gehele woningvoorraad (2050) jaarlijks €500-700 miljoen nodig¹⁷. Het volgende kabinet moet dan ook snel aan de slag met de adviezen van de Rli, 'Rijk zonder CO₂'¹⁸, over hoe klimaatbeleid het beste geborgd en uitgevoerd kan worden. Urgent is het versterken van het ETS, onder meer door het overschot aan rechten aan te pakken. De borging vergt verder het inrichten van langetermijn governance en wettelijke vastlegging van de klimaatdoelstelling. Ook is het voor de transitie van belang om kapitaal te mobiliseren, bijvoorbeeld door een garantiefonds.

‘Parijs’ komt niets te laat. Zoals blijkt uit bovenstaande grafiek kunnen we nog geen 10 jaar doorgaan met emissies op het huidige niveau om 50% kans te maken op een opwarming van slechts 1,5°C.

De vierde pijler: een fundamentele keuze voor een circulaire economie

Ons huidig economisch bestel is gebaseerd op een oneindige hoeveelheid goedkoop beschikbare grondstoffen, die het begin vormen van een industrieel systeem dat is ingericht volgens een lineair eenrichtingsmodel. Natuurlijke bronnen worden massaal ingezet in producten om na gebruik als ‘afval’ verbrand of gestort te worden. Dit leidt tot (ernstige) vervuiling van het leefmilieu en tot het verlies van waardevolle materialen op plaatsen waaruit ze niet of moeilijk kunnen worden teruggewonnen (zoals de ‘plastic soep’). Deze wijze van economisch handelen maakt dat de beschikbaarheid en de prijs van een aantal voor onze economie essentiële grondstoffen in toenemende mate onder druk komt te staan¹⁹ en dat ecosystemen worden ontwricht. Ook het huidige recyclingsysteem, hoe goed ook, kan verlies van grondstof(kwaliteit) maar deels voorkomen.

Een fundamentele keuze voor een circulaire economie is daarom noodzakelijk én economisch aantrekkelijk. Inmiddels wordt dit concept internationaal breed bepleit²⁰. In een circulaire economie worden producten en diensten zo ontwikkeld dat reparatie en hergebruik van producten en materialen het uitgangspunt zijn. Dit leidt tot nieuwe economische activiteiten die minder grondstof- en eindverwerkingskosten dragen, de afhankelijk van import van schaarse grondstoffen reduceren en die meer werkgelegenheid met zich meebrengen. Volgens eerste onderzoeken van TNO en PBL levert dit Nederland 50.000 tot 54.000 extra banen op, een toename van de welvaart van jaarlijks ruim €7 miljard euro^{21 22} en 10% minder CO₂-uitstoot²³. De Rabobank komt tot een vergelijkbare conclusie. Zij voorspelt voor Nederland een groei van €8 miljard en een toename van 80.000 banen²⁴. Afgeleid van studies²⁵ voor Europa is de potentie van de circulaire economie voor Nederland nog

¹⁷ Op weg naar een klimaatneutrale woningvoorraad in 2050, PBL 2014

¹⁸ [Rijk zonder CO₂, naar een duurzame energievoorziening in 2050](#) (Raad voor leefomgeving en infrastructuur, 2015)

¹⁹ [Circulaire economie – Van wens naar uitvoering](#) (Rli, 2015)

²⁰ Resource efficiency: Potential and Economic Implications (OESO, 2016)

²¹ [Kansen voor de circulaire economie in Nederland](#) (TNO, 2013)

²² [Waarom een circulaire economie?](#) (PBL, 2016)

²³ [Waarom een circulaire economie?](#) (PBL, 2016)

²⁴ [De potentie van de circulaire economie](#) (Rabobank, 2015)

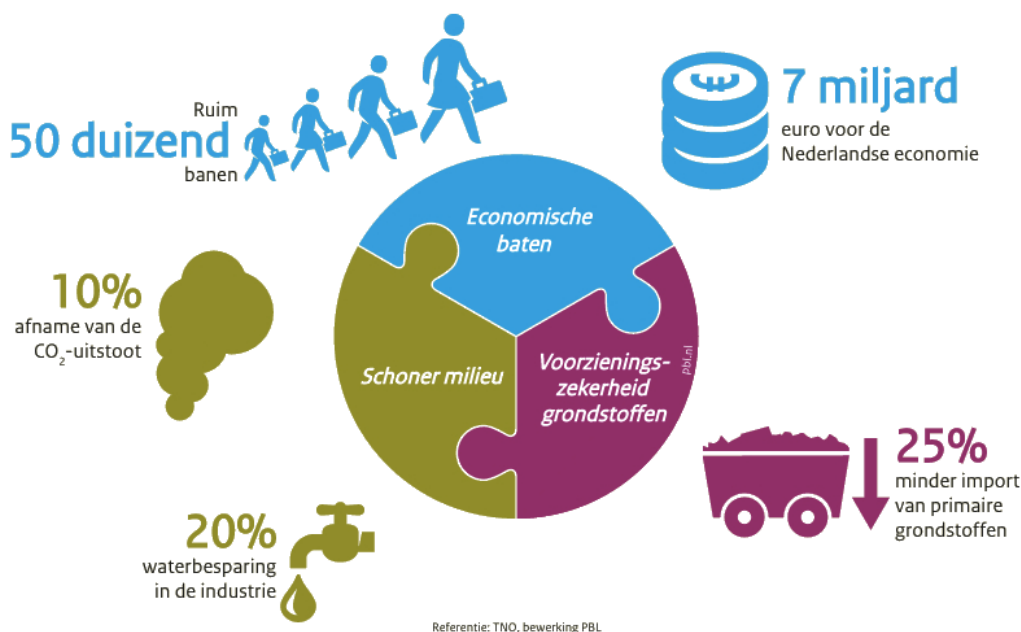
²⁵ Publicaties van de Ellen MacArthur Foundation, 2015

groter (> €22 miljard per jaar). Dit komt met name door tweede en derde orde effecten, bijvoorbeeld omdat (her)produceren in eigen land aantrekkelijker wordt²⁶. Nederland heeft al een voorsprong in deze transitie. Om dit te benutten is het van belang dat een volgend kabinet er vol op in zet.

Wij denken concreet aan:

- invoering van een duurzaam en inclusief belastingstelsel (verschuiving van arbeid naar grondstoffen);
- circulair inkopen door de overheid (de overheid als *launching customer*);
- financiering van onderzoeksprogramma's;
- een ambitieuze implementatie van het EU Circular Economy Package (CEP), inclusief heldere doelen voor Nederland.

Bedrijven moeten worden beloofd voor het toepassen van ecodesign principes, het vergroten van hun producentenverantwoordelijkheid (extended producer responsibility) en het adopteren van een circulair business model en de positieve externe effecten die daardoor ontstaan. Ook burgers moeten worden beloofd voor circulair gedrag (bijvoorbeeld voor het zorgen voor weinig restafval en het retourneren van afgedankte producten)²⁷.

De voordelen van de circulaire economie. Bron: PBL

Tot slot

Economische groei die hand in hand gaat met verduurzaming. Dat vereist van het volgende kabinet een heldere visie op de richting die de samenleving en het bedrijfsleven uit moeten. En een aanpak die de balans houdt tussen het vasthouden aan doelen, het maken van bindende resultaat-afspraken uitgezet op een tijdsplan, en het tonen van flexibiliteit en betrokkenheid tijdens de realisatie. Dat betekent een kabinet dat meewerkt, leert, aanjaagt, afstemt, helpt om risico's te beheersen en ruimte biedt (inclusief experimenteerruimte om de leercurve te doorlopen). Het vergt, tot slot, een ambitie en consistentie die kabinetsbreed is; zo moet de energietransitie en de groei van de circulaire economie vanzelfsprekend ook landen in het onderwijs, bij financiële, sociale en buitenlandse zaken.

De bedrijven van De Groene Zaak zullen ook de komende regeerperiode vol inzetten op het realiseren van een duurzame economie. Als het aan hen ligt zij aan zij met het kabinet. Zodat we de vooruitgang niet langer tegenhouden maar juist versnellen en samen tekenen voor een veel sterkere en robuustere economische groei.

²⁶ Analyse door Circle Economy - publicatie verwacht in juli 2016

²⁷ [Doen en laten. Effectief milieubeleid door mensenkennis](#) (Rli, 2014).